

Omaishoitajien lakisääteisten vapaiden toteuttamisen kehittäminen

Keskustan hyvinvointialueen aluevaltuutetut ovat laatineet 15.6.2022 valtuustoaloitteen, jossa aloitteen allekirjoittaneet aluevaltuutetut esittävät, että Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella selvitetään omaishoitajien vapaiden toteutumisen nykytilanne ja kuullaan omaishoitajien toiveita vapaiden järjestämisen suhteen, sekä kehitetään vapaiden toteuttamista kotona järjestettävänä palveluna ja arvioidaan vapaapäivien aikaisen hoidon asiakasmaksusta luopumista.

Omaishoidon tuki perustuu omaishoidon tuesta annettuun lakiin (937/2005) ja siihen tehtyihin muutoksiin (950/2006, 318/2011, 1646/2015, 511/2016, 607/2022) sekä Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen – Siun soten hyväksymiin omaishoidon tuen myöntämisen perusteisiin ja palkkioluokkiin. Omaishoidon tuki on lakisääteinen sosiaalipalvelu, jonka järjestämis- ja valvontavastuu on hyvinvointialueella. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen palvelu, johon ei ole subjektiivista oikeutta.

Omaishoidon tuella tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotiloissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla. Omaishoidon tuki on kokonaisuus, joka muodostuu omaishoitajalle maksettavasta hoitopalkkiosta, tuesta ja lakisääteisestä vapaasta sekä omaishoitoa tukevista palveluista.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella Siun sotessa omaishoidon tuen lakisääteisten ja tarvittaessa lisävapaiden järjestämisen tapoja ovat:

- palveluseteli, jolla hoitaja voi ostaa itselleen hyvinvointipalveluja, kotiin tukipalveluja tai läheiselleen hoiva ja hoitopalveluja mahdollistamaan vapaiden toteutumista.
- perhehoidon palvelut, joissa hoidettavalle voidaan tarjota osavuorokautista tai lyhytaikaista perhehoitoa. Perhehoitoa tarjoaa 25 toimeksiantosuhteista perhekotia ja 2 ammatillista perhekotia. Lisäksi perhehoitoa on mahdollista saada asiakkaan kotiin omaishoitoa tukevana palveluna.
- tehostetun palveluasumisen (ympärivuorokautinen palveluasuminen) tai palveluasumisen palvelut (yhteisöllinen asuminen) joko Siun soten omassa tuotannossa tai palvelusetelillä.
- Sijaishoidon palvelut toimeksiantosopimuksella, jossa hoitajalla itsellään on mahdollisuus vaikuttaa/etsiä perheelleen sopiva sijaishoitaja, jonka kanssa palvelunjärjestäjä tekee toimeksiantosopimuksen.

Näiden edellä kuvattujen palvelujen lisäksi omaishoitajilla on mahdollisuus saada valmennusta sekä hyvinvointi- ja terveystarkastus säännöllisin väliajoin. Hoidettavalle voidaan järjestää hänen palvelutarpeensa mukaista kotihoitoa tai lisävapaita asumisen yksiköissä täydentämään omaishoitoa kotihoidon, asumispalvelujen ja omaishoidon myöntämisen perusteiden mukaisesti. Omaishoidon palvelukokonaisuus suunnitellaan yksilöllisesti ja sitä muutetaan olosuhteiden muuttuessa.

Vapaiden järjestämisestä sovitaan omaishoitoperheen kanssa yhdessä ja vapaan järjestäminen kirjataan asiakkaalle laadittavaan suunnitelmaan. Tuen määrästä, vapaapäiväjärjestelyistä sekä lisäpalveluista tehdään viranhaltijapäätökset, joihin voi hakea oikaisua. Vapaiden pitämiseen kannustetaan.

Omaishoitoperheille tehdään vuosittain asiakastyytyväisyyskysely. Kysely tehdään satunnaisotannalla huomioiden, että kaikki ikäryhmät sekä palvelualueet ovat edustettuna.

Vuosittain tehtävässä asiakaskyselyssä omaishoitajilta kysytään vapaiden toteutumisesta, toiveista ja mahdollisista esteistä vapaiden viettämisessä. Viimeisin omaishoidon kysely toteutettiin syksyllä 2021 ja

kysely tavoitti noin 400 omaishoitajaa. Kyselyissämme on tullut esiin, että vajaat 40 % omaishoitoperheistä ei pidä heille kuuluvia vapaitaan. Kysyttäessä esteitä vapaiden pitämättä jättämiseen, omaishoitajista suurin osa ilmoitti, että he eivät ole kokeneet tarvetta pitää vapaitaan tai hoidettava ei halua hoitajaa kotiin ja /tai hoidettava ei halua hoitopaikkaan.

Siun sotessa omaishoitaja on voinut pilkkoa lakisääteisiä vapaapäiviä useampiin alle vuorokauden pituisiin jaksoihin jo usean vuoden ajan. Tämä on ollut mahdollista käytettäessä palveluseteliä, sijaishoitoa tai perhehoitoa. Omaishoitaja on voinut sopia vapaan ajankohdasta ja pituudesta palvelusetelituottajan tai sijais/perhehoitajan kanssa. Lisäksi omaishoitoperheillä on ollut mahdollista kerryttää vapaitaan ja pitää niitä pidennetyissä jaksoissa, sen mukaan mikä tapa kutakin omaishoitoperhettä on tukenut parhaiten. 1.1.2023 voimaan tulevaan omaishoidon lakiuudistukseen on kirjattu (4 §), että omaishoitaja voi pitää 1 momentissa tarkoitetun vapaansa useampana alle vuorokauden pituisena jaksone, vaikka omaishoidon lakisääteisten vapaiden oikeus lasketaan edelleen vuorokausina. Tämä uudistus ei muuta Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen omaishoitajien asemaa, sillä vapaiden pilkkominen on mahdollistettu kotiin annettavissa omaishoidon vapaiden käytössä tähänkin saakka.

Omaishoitajan lakisääteisen vapaan ajalta omaishoidettavalta perittävästä maksusta ja sen enimmäismäärästä on säädetty sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/2012) 6 b §:ssa. Laissa maksun enimmäismääränä on 9,90 euroa päivältä, ja siihen on tullut myöhemmin kansaneläkeindeksiin perustuva korotus: Tällä hetkellä asiakasmaksu on enintään 11,60 euroa/vrk omaishoitajalaissa määritellyiltä vapaapäiviltä (Siun soten yhtymähallitus 20.12.2021 § 276). Järjestettäessä lakisääteiset vapaat palvelusetelillä, omavastuun 11,60 e/seteli perii palveluntuottaja niin halutessaan. Tuottaja ilmoittaa omavastuun perimisestä julkisessa luettelossa sekä omaishoitoperheen kanssa tehtävässä sopimuksessa. Sijaishoitoa käytettäessä omaishoitoperheeltä ei peritä lakisäteistä 11,60 e/vrk asiakasmaksua vuonna 2023.

Mikäli asiakkaan toimeentulo vaarantuu asiakasmaksun vuoksi, voi asiakasmaksuun hakea alennusta/poistoa. Asiakasmaksun alentamismahdollisuudesta tiedotetaan laskuissa ja Siun soten www-sivuilla. Lisäksi omaishoitaja voi ottaa yhteyttä asiakasmaksuissa kuten muissakin omaishoitoa koskevissa asioissa joko omais- ja perhehoidon keskukseseen tai omaishoidon asiakkaalle nimettyyn omatyöntekijään.

Siun soten vapaapäivämuodot ovat olleet monipuolisempia ja vapaita on voinut pilkkoa enemmän kuin mihin laki omaishoidosta on velvoittanut. Vuosittain tehtävissä kyselyissä ei ilmennyt, että asiakasmaksut olisivat nousseet esteeksi pitää lakisääteiset vapaat. Asiakasmaksuja peritään jatkossakin lyhtyaikaisesta asumisesta perhehoidossa tai asumisen yksiköissä. Palveluseteliä käytettäessä palveluntuottaja voi päättää ja ilmoittaa julkisessa luettelossa sekä sopimuksella, periikö asiakkaalta lakisääteisen asiakasmaksun, johon tuottajalla on oikeus. Vapaiden järjestämisestä kotiin annettavana palveluna on tarkoitus kehittää, vapaiden järjestämistä suunnitellaan jatkossakin tarvittaessa tilannekohtaisesti, ellei esille tuodut vapaiden järjestämistavat tue omaishoitoperheitä, kuten esimerkiksi vammaisia.

Viimeisen kahden vuoden aikana koronapandemia on osaltaan vaikeuttanut palvelujen saatavuutta. Korona kosketti myös omaishoitoperheitä ja koetteli hoitajien ja hoidettavien jaksamista. Tartuntariskin pelossa ja valtakunnallisten ohjeistusten myötä vapaavuorokausien käyttäminen kokonaisina tai pilkottuina vapaina oli tuolloin kovin haasteellista toteuttaa ja päädyimme tuolloin korvaamaan pitämättömiä vapaita rahana.

Pidämme omaishoitajien tehtävää arvokkaana ja kehitämme omaishoidon tuen palveluja aktiivisesti mm. meneillään olevassa tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskushankkeessa, raatitoiminnalla ja vuosittain tekemämme kyselyn avulla. Olemme kehittäneet vuoden 2022 aikana omaishoitoperheille kohdennettua puhelinpalvelua ja parantaneet tavoitettavuutta. Lisäksi olemme keskittämässä omaishoitoperheiden vapaiden käytön seurantaa ja vapaiden koordinoitua omaishoitokeskukseen, jonka avulla tulemme tavoittamaan varhaisemmin ne omaishoitajat, jotka eivät käytä heille kuuluvaa oikeuttaan vapaisiin. Mikäli

omaishoitoperheen palvelukokonaisuus ei tue omaishoitoperhettä riittävästi, mahdollistuu omais- ja perhehoidon keskuksen kautta palvelutarpeen arviointi ja suunnitelman päivittäminen oikea-aikaisemmin. Omaishoitoperheillä on oikeus saada myös sosiaalihuoltolain mukainen omatyöntekijä. Omatyöntekijyyttä on tarkoitus vahvistaa vuonna 2023.

Kiitämme saamastamme valtuustoesityksestä erittäin tärkeässä ja merkittävässä asiassa.